

Opmerkingen Joris Voorhoeve op de Duits-Nederlandse Conferentie

8 november 2010 te Den Haag

Goed bestuur van een land vereist goed functionerende instellingen en zelfstandig denkende mensen. In Nederland is steeds aangenomen dat aan beide voorwaarden ruim werd voldaan. Maar de onrust over de recente verkiezingen en de kabinetsformatie toont weinig reden voor tevredenheid. Veel commentatoren in binnen- en buitenland en Nederlandse burgers en instellingen zijn bezorgd over de groei van wat losjes rechts populisme wordt genoemd. Wat is dit verschijnsel, wat zijn de oorzaken en mogelijke gevolgen? Ik kan er maar een begin van een antwoord op geven.

Het gaat om een tegenstroming onder kiezers die al een jaar of tien groeit.

Kenmerken zijn:

- **Tegen Islam en niet-Westerse buitenlanders.**
- **Tegen internationalisme, waaronder ontwikkelingssamenwerking en de Europese Unie.**
- **Tegen veel milieubeleid.**
- **Anti-intellectualisme. Deskundigen zijn verdacht. Discussie met tegenstanders wordt vermeden. Na een aanval op tegenstanders met korte beweringen wordt debat en verificatie van wat beweerd is uit de weg gegaan.**
- **Anti-elite. Leaders van gevestigde partijen en instellingen zien het verkeerd, jagen eigenbelang na en begrijpen de bevolking niet. Hun beloftes voeren ze toch niet uit.**
- **Autocratisch. De nieuwe stroming vereerd één leider, is geen vereniging en heeft vrijwel geen bestuursregels voor partijfuncties of om het**

politieke program vast te stellen. Men applaudiseert.

- **Conflictzoekend. Tegenstanders worden denigrerend bejegend, samengeveegd en weggezet als de linkse kerk. Bij kritiek op de eigen stroming wordt geklaagd dat zij wordt gedemoniseerd.**
- **Geen beginselprogram of uitgewerkt, samenhangend gedachtengoed.**

Omdat er veel tegens en anti's bij de kenmerken zitten, en er geen uitgewerkte ideologie is, en ook geen partij-organisatie, noem ik het maar de Tegenbeweging. Deze stroming is niet revolutionair omdat niet wordt bepleit het staatsbestel en de maatschappij sterk te veranderen met middelen die buiten het bestel staan. Er is ook geen rassenleer. Westerse opvattingen superieur verklaren aan de Islam is nog geen racisme. Er is voorts geen verheerlijking van politiek geweld. Het is daarom onjuist en onnodig grievend om van fascisme te spreken. De sociaal-economische en politieke oorzaken van fascisme en nazisme zijn ook niet aanwezig. Nederland lijdt niet onder het trauma van een verloren oorlog, extreme herstelbetalingen, voorthollende inflatie en hoge werkloosheid.

Het land staat er eigenlijk in verhouding met de meeste andere heel goed voor en de bevolking scoort in de top van internationale metingen van menselijke ontwikkeling (de Human Development Index) en maatschappelijke en persoonlijke tevredenheid. De Tegenbeweging is dus een boeiend politiek-psychologisch verschijnsel dat geen makkelijk aan te wijzen oorzaken heeft. Er is nog niet veel onderzoek naar gedaan.

De vraag wat de huidige leider van nieuwe stroming, behalve politieke invloed, op beleidsgebied wil bereiken is te beantwoorden door het partijprogramma

van de PVV te lezen. Immigratie dient fors te verminderen, de internationale rechtsorde moet uit de Grondwet, allochtonen die zich niet aan de wet houden moeten worden verwijderd, het Europees parlement dient afgeschaft, de EU sterk beperkt, contributie aan Europa fors verminderd, bestrijding van armoede door ontwikkelingssamenwerking afgeschaft, en zo zijn er nog enige andere verminderingen. Maar veel sociale verzekeringen en voorzieningen dienen niet verminderd, de belasting hoeft niet hervormd, maar de politie moet uitgebreid en versterkt, voetbalhooligans zo nodig in de benen geschoten, en andere maatregelen om de orde te handhaven.

Sommige voorstellen lijken op politieke protestbewegingen in andere landen zoals België, Denemarken, Zweden, Australië en de VS. De kunst is dus de onderliggende oorzaken goed te begrijpen en niet te denken dat dit alles alleen in Nederland door één politicus wordt veroorzaakt. Leaders van dit soort bewegingen mobiliseren wat er aan gevoelens heerst bij een deel van de bevolking en voegen er persoonlijke punten aan toe, zoals in het huidige geval sterke steun aan Israel's regeringspolitiek.

Wat in Nederland opvalt is de snelle groei van de Tegenbeweging en de reactie van een deel van de oudere politieke stromingen en de media. Voor de media is de leider steeds groot nieuws. De heer Wilders en zijn voorganger Fortuin weten hoe de media werken en kunnen bekwaam de aandacht trekken: korte aanvallende opmerkingen, grote ophef maken over kritiek op henzelf, vragen niet inhoudelijk beantwoorden, maar benutten om nog meer te zeggen dat bij een deel van de kijkers tot instemmende reacties leidt. Niet besturen maar mobiliseren is het thema. Niet hoop bieden maar ongenoegen organiseren.

In een aantal gevestigde democratieën neemt het gezag van het politiek-bestuurlijke bestel af. Ondanks de welvaart en hoge gemiddelde verzorgingsniveau, groeien in rijke landen oppositiebewegingen die gevestigde politieke partijen sterk kritiseren. Een deel van het electoraat is op drift en wisselt snel van voorkeur. De stabiliteit van oude democratieën lijkt in meerdere landen af te nemen. Dit heeft vele oorzaken; een belangrijke is kritiek op instroom van allochtonen. Maar dat is niet de enige oorzaak.

Er zijn een aantal mogelijkheden de onrust in gevestigde democratieën te verminderen en de werking van het democratisch bestel te verbeteren.

a. Voorzover een hoge instroom van allochtonen de oorzaak van onvrede bij een deel van het electoraat is, ligt een deel van de oplossing in betere regulering van de instroom van migranten en vluchtelingen, versterking van integratie- en assimilatieprogramma's, taal- en inburgeringscursussen, maatregelen ter verbetering van de veiligheid in de leefomgeving, het onderwijs, en de werkgelegenheid in stadswijken die het meest met deze vraagstukken worden geconfronteerd. Een belangrijke drijfkracht van integratie is werkgelegenheid voor personen met lagere opleidingen. In zoverre hoge werkloosheid onder lager opgeleiden wordt verergerd door hoge bruto-loonkosten in welvarende landen, kan verlaging van belastingen en premieheffing in de onderste verdiepingen van het loongebouw werkgelegenheid en integratie bevorderen. Door belastingen te verschuiven naar energie en grondstoffen, en heffingen op inkomsten te herzien, zoals beperking van aftrekmogelijkheden en verhoging van heffingen op hogere inkomens kan een verschuiving worden bereikt zonder tekorten te vergroten.

Autochtone laagopgeleiden vrezen hun baan te verliezen door goedkope buitenlandse arbeidskrachten. Hoogopgeleide migranten willen soms veel

meer bijdragen aan de samenleving dan ze kunnen, maar hun buitenlandse diploma's worden niet altijd erkend. Migranten afkomstig uit een aantal specifieke landen zijn vaker vertegenwoordigd in criminaliteitscijfers, met name in de grote steden. Een groep burgers vindt dat 'de politiek' hier niets aan doet. Dit hangt samen met een groeiend politiek cynisme: steeds meer mensen geloven niet meer dat politici hun (verkiezings)beloften waarmaken, en verliezen hierdoor het vertrouwen in gevestigde politieke partijen en politici. De democratie in het algemeen wordt echter wel door een grote meerderheid gewaardeerd. Omdat de opvang van migranten en vluchtelingen in de rijkste landen een groot vraagstuk is dat aparte behandeling verdient, die buiten het kader van mijn korte bijdrage valt, kan ik hier nu niet verder op ingaan.

b. Een geheel andere oorzaak van het gezagsverlies van politici en bestuurders is de onoverzichtelijkheid van het politiek proces en de gerichtheid van dagelijks politiek nieuws op kortstondige en wisselende actualiteit die aan de oppervlakte blijft.

Infotainment, het mengen van politieke informatie met amusement is commercieel lonender dan voorlichting geven. Hierdoor zien burgers politiek als een wedstrijd tussen personen en meningen. Vervanging van informatief nieuws door praatprogramma's, en van vakjournalisten door opiniemakers, is geen vooruitgang.

In veel landen kunnen aparte kwaliteitsmedia worden bevorderd die politieke informatie aan de burgers geven en worden gefinancierd uit abonnementen, overheidssubsidie en omroepgelden. Voorlichtende media kunnen intellectueel onafhankelijke nieuwsvoorziening verzorgen die essentieel is voor het

democratisch bestel. Niet alles hoeft immers aan commerciële media te worden overgelaten. Betrouwbare communicatie over de staat, de democratie, bestuurlijke zaken en het functioneren van volksvertegenwoordigers en bestuurders is cruciaal voor burgers om in het democratisch bestel hun controlerende rol goed te kunnen spelen.

Scheiding van media en parlement zou ook heilzaam zijn. Parlementariërs moeten nu vaak haastig op persvragen reageren zonder tijd de stukken eerst te lezen en te overdenken. De voorrang die ministeries aan mediavertegenwoordigers geven boven volksvertegenwoordigers is eigenlijk strijdig met zuivere parlementaire democratie. Media zelf hebben niet altijd effectieve kwaliteitscontrole en correctiemechanismen. De media zijn tezamen een informatie- en entertainment-bedrijfstak die door commerciële instellingen wordt gedomineerd. Er is maar weinig onafhankelijke, professionele publieksvoorlichting. *Infotainment* verkoopt het beste, en concurrentie daarin verhoogt de snelheid maar verlaagt de inhoud. Door internet en gestage daling van de betaalde krantenoplages wordt de ruimte voor grondige achtergrondjournalistiek steeds krappere. Het is moeilijk voor elke lezer en kijker om zelf te beoordelen hoe betrouwbaar bepaalde nieuwspunten en meningen zijn. Hoor en wederhoor plus grondig onderzoek zijn kenmerken van goede journalistiek. Een "Kema-keur" voor kwaliteitsmedia zou kunnen helpen, zonder de vrijheid van het nieuws aan te tasten. Dit is vooral van belang omdat het grootste deel van het internetnieuws is gebaseerd op het werk van professionele media; hun bevindingen worden elektronisch verspreid en gemengd met onprofessioneel nieuws.

c. De bestuurlijke drukte, het aantal grote politici en bestuurders, kan verminderd worden, en bestuurlijke procedures kunnen worden bekort. Een aantal historische gegroeide instellingen heeft geen duidelijke functie meer en zou kunnen worden afgeschaft of gecombineerd. Vereenvoudiging maakt het voor de burger transparanter. Het aantal instellingen is soms onnodig groot. Veel taken kunnen overzichtelijker gecombineerd worden.

Politiek-bestuurlijke drukte kan ook verminderd worden door de positie van volksvertegenwoordigers te versterken, hun kwaliteit te verhogen en hun aantal te verlagen. De kiezer kent slechts enkelen van de honderden die hij tijdens verkiezingen moet beoordelen, en moet in principe zijn vertrouwen stellen op veel meer volksvertegenwoordigers dan hij kan volgen, en zijn voorkeur uitspreken voor een enkeling uitspreken door erop te stemmen. Beperking tot minder maar beter geselecteerde volksvertegenwoordigers zou veel overzichtelijker zijn. Elke volksvertegenwoordiger zou een deskundige staf dienen te hebben om zich over alle hoofdvragen van beleidscontrole en wetgeving een grondig en onafhankelijk oordeel te kunnen vormen. Dat kan het parlementaire karakter zeer versterken. De gekozenen worden dan sterker op hun *eigen* oordeel en handelen afgerekend. Fractieleden zijn dan geen vaste meestemmers met hun voorzitter of hun fractiespecialist meer. Dit zou het gewicht, gezag, de verantwoordelijkheden en de herkenbaarheid van volksvertegenwoordigers vergroten. Gelijkgestemde volksvertegenwoordigers kunnen kiesgroepen of fracties blijven vormen om op belangrijk geachte punten samen op te trekken.

Volksvertegenwoordigingen en regeringen zijn van nature vooral met vandaag en morgen bezig. Dat is logisch; zij richten zich op de volgende verkiezingen.

Wat vaak ontbreekt is een lange-termijnperspectief waarin de lusten en lasten van burgers jegens de overheid geleidelijk anders moeten worden verdeeld, omdat de tijden vooral door technologie, vergrijzing, internationale concurrentie, milieuvervuiling, klimaatcrisis, en cultuurverandering wijzigen.

Goed langetermijnbeleid heeft veel behoefte aan professionele advisering. Daarom zou, naast versterking van een kleiner, maar sterker parlement, het stelsel van adviesraden kunnen worden versterkt. Daar behoren onafhankelijke topdeskundigen in te worden benoemd. Zij dienen gevraagd en *ongevraagd* adviezen te geven, op verzoek van Kabinet of *volksvertegenwoordiging*.

Adviesraden kunnen worden verbeterd: ministeries vragen nu soms advies om de raden bezig te houden, besluiten uit te stellen of van dringende, gevoelige onderwerpen weg te houden. Daarom zou meer ruimte voor ongevraagd advies, dat de deskundigen zelf nodig achten, wenselijk zijn. De gewoonte om "evenwichtige" vertegenwoordiging van politieke bloedgroepen in adviesraden te bewerkstelligen dient snel verlaten te worden. Dat is een vermenging van de parlementaire taak met de expertisevereisten.

Het gaat dus in het hier bepleitte *duale of tweepijlerbestel* om betere samenhang van enerzijds een effectievere volksvertegenwoordiging voor democratische controle op de regering en al haar beleidskeuzes, wetgeving en legitimiteit, plus anderzijds een zuiver expertise-netwerk van adviesraden, opdat de politiek-verantwoordelijken beter de gevolgen op termijn van hun keuzes kunnen overzien.

Ik vat samen. De antibeweging is nog geen revolutie. Zij kan het hoofd worden geboden door effectief beleid. De werking van het democratisch bestel is te verbeteren door vereenvoudiging. Versterking van niet-commerciële nieuwsvoorziening en verhoging van de kwaliteit van politieke journalistiek kunnen helpen. Parlementen kunnen fatsoensregels beter definiëren en handhaven. Dat alles is geen kleinigheid, maar moet toch bij elkaar de democratie kunnen verbeteren.

Joris Voorhoeve

voormalig liberaal volksvertegenwoordiger

Deze opmerkingen zijn op persoonlijke titel en vertegenwoordigen geen organisatie.